7. Schechner R. Performance Studies: An Introduction. 4th ed. New York; London : Routledge, 2021. 384 p.
8. Brown S., Cockett P., Yuan Y. Correlated expression of the body, face, and voice during character portrayal in actors. Scientific Reports. 2022. Vol. 12. https://doi.org/10.1038/s41598-022-11233-z
9. Burnazova V., Yunyk D., Yunyk I., Yunyk T., Kotova L. Complex Abilities of Communicators and Specificity of Their Formation. Journal of History Culture and Art Research. 2019. Vol. 8(2). P. 136-145. https://doi.org/10.7596/taksad.v8i2.2072
10. Kemp R. Embodied Acting: What Neuroscience Tells Us About Performance. New York ; London : Routledge, 2012. 236 p.

УДК 792:159.9:316.77
ORCID https://orcid.org/0009-0002-9410-7070

ЕМПАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СЦЕНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКТОРА І ГЛЯДАЧА

Пухальська С.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник – Бурназова В.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сценічного мистецтва і культури
Київський національний університет технологій та дизайну

Ключові слова: емпатія, сценічна взаємодія, актор, глядач, театральне мистецтво, психологія сприйняття, комунікація, емоційна виразність, художній текст, когнітивний компонент, емоційний компонент, ідентифікація з персонажем**.**

Театрально-сценічна діяльність є складним процесом, в основі якого лежить взаємодія акторів із глядачами. Вона має виразну комунікативну природу, оскільки саме через цю взаємодію актори передають аудиторії свої думки, почуття та ідеї, а глядачі їх сприймають, осмислюють і оцінюють. Результативність такої діяльності значною мірою визначається здатністю акторів чітко й виразно доносити зміст, а також готовністю аудиторії його адекватно інтерпретувати.

Комунікація посідає центральне місце в театрі. Її діалогічний характер забезпечує передачу емоцій і смислів персонажів, водночас активізуючи зворотний відгук глядачів. У процесі сприйняття аудиторія взаємодіє не лише з акторами, а й між собою та іншими учасниками творчого процесу, що сприяє глибшому співпереживанню й досягненню катарсису [1; 2].

У цьому контексті психологія глядача постає як вагома складова як теоретичного осмислення, так і практичної реалізації сценічних мистецтв. Її предметне поле охоплює дослідження реакцій аудиторії, емоційних та

когнітивних процесів, що супроводжують сприйняття вистави, а також характер впливу сценічного дійства на свідомість реципієнта.

Водночас розуміння й цілеспрямована активізація складових феномену психології глядача є ключовими чинниками творення сценічного дійства, покликаного не лише виконувати розважальну функцію, а й здійснювати глибокий емоційний вплив на аудиторію. Такий аналіз уможливлює поглиблене вивчення механізмів емоційного та когнітивного обміну між виконавцем і аудиторією, що своєю чергою сприяє підвищенню художньої ефективності постановок і якості глядацького досвіду [4].

Проблема емпатії є предметом активного міждисциплінарного дискурсу в галузі психології, педагогіки, філософії та літературознавства. Сучасні цифрові платформи не лише забезпечують розширений доступ до літературних джерел, а й уможливлюють застосування мультимодальних форматів репрезентації змісту.

У структурі емпатії дослідники виокремлюють когнітивний та емоційний компоненти. Через механізм ідентифікації з героєм у читача формується здатність до децентрації – сприйняття ситуації з альтернативної суб'єктної позиції, що є фундаментальною ознакою розвиненої емпатійної реакції [3].

З огляду на специфіку театрального мистецтва, безпосередніми учасниками комунікації виступають актори як ретранслятори сценічного тексту та глядачі як його реципієнти. У театрі функціонує широкий спектр форм комунікації, адже це мистецтво поєднує різні способи взаємодії для створення цілісного й емоційно насиченого досвіду глядачів. Вербальна комунікація ґрунтується на використанні слова. У театральному мистецтві вона слугує засобом передавання змісту – думок, ідей, сюжетів і смислів, закладених у драматургічному матеріалі.

Невербальна комунікація, навпаки, здійснюється без слів і відіграє надзвичайно важливу роль у міжособистісній взаємодії. Дослідники підкреслюють її значущість, зазначаючи, що слова інколи стають лише допоміжним засобом, коли інші форми вираження виявляються недостатніми.

У театрі невербальні засоби є ключовими для передавання внутрішніх станів персонажів. До них належать міміка, жести, пластика тіла, інтонаційні характеристики голосу. Саме через ці засоби формується емоційна атмосфера, розкриваються характери та взаємини героїв, а також підсилюється зміст вербального тексту. Глядацька аудиторія також бере участь у невербальній взаємодії: реакції на кшталт сміху, оплесків чи сліз стають своєрідними сигналами зворотного зв’язку. Така взаємодія сприяє виникненню відчуття спільності, поглиблює емоційне переживання й підсилює катарсичний ефект. Актори, як ключові учасники театрально-сценічної діяльності, відповідають за донесення до глядачів певного змісту та ідейного послання.

Ефективність сценічного впливу значною мірою залежить від того, наскільки майстерно актори володіють цими засобами та вміло їх поєднують [1; 2].

Тісний взаємозв'язок сценічних практик і психології глядача виявляється в низці взаємопов'язаних аспектів – від специфіки акторської майстерності до психологічного впливу сценічного дійства на всіх його учасників.

Особливе місце серед них посідає емоційна виразність як фундаментальний інструмент акторської гри. У теорії та практиці сценічного мистецтва сформувалися два провідних підходи до її реалізації. Перший – метод переживання – передбачає занурення актора у внутрішній емоційний стан персонажа через актуалізацію власного суб'єктивного досвіду. Другий – метод фізичних дій – ґрунтується на принципі формування емоційних станів через тілесний рух і пластику.

Не менш значущим є психофізіологічний вимір творчого процесу в сценічному мистецтві. Ефективна передача емоційних станів вимагає від виконавця опанування техніками контролю дихання, голосу, міміки та жесту. Невід'ємною складовою підготовки до виступу є застосування методів релаксації та психічної концентрації – зокрема йоги та медитації, – спрямованих на регуляцію передсценічного стресу. Окремої уваги потребують подолання творчих блоків і сценічного страху, а також розвиток асоціативного мислення й уяви як інструментів створення художнього образу.

Психологія сприйняття аудиторії, своєю чергою, досліджує механізми глядацького реагування на емоційні стани та події, що розгортаються на сцені, і розробляє техніки керування глядацькою увагою – через динаміку голосу, паузи, візуальний контакт тощо. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що емпатія виступає фундаментальним механізмом сценічної взаємодії між актором і глядачем, забезпечуючи глибинний емоційний та когнітивний обмін у театральному процесі. Дослідження засвідчило багатокомпонентний характер цього феномену, що охоплює як теоретичні засади психології сприйняття, так і практичні аспекти сценічного мистецтва.

Емпатійний процес у театральному контексті реалізується через синтез когнітивного та емоційного компонентів, де механізми ідентифікації з персонажем створюють умови для децентрації глядача та формування альтернативної суб'єктної позиції. Особливої ваги набуває роль художнього тексту як каталізатора емпатійних реакцій, що принципово відрізняє сценічне мистецтво від інших форм комунікативної взаємодії.

Ефективність емпатійного впливу значною мірою детермінується майстерністю акторів у володінні комплексом вербальних та невербальних засобів виразності. Дослідження підтвердило значущість двох провідних

підходів до емоційної виразності – методу переживання та методу фізичних дій – як інструментів активізації глядацького співпереживання.

Сучасна сценічна практика характеризується інтегрованим застосуванням психофізіологічних технік підготовки виконавців, спрямованих на оптимізацію творчого процесу та подолання сценічного стресу. Водночас психологія сприйняття аудиторії формує теоретичне підґрунтя для розробки ефективних стратегій керування глядацькою увагою та емоційним впливом.

Комплексний вплив на реципієнта здійснюється за допомогою інтегрованої [4] системи візуальних та аудіальних засобів – сценографії, світлового оформлення, музичного супроводу й акторської гри, які у взаємодії формують цілісну емоційну атмосферу вистави.

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати, що емпатія виступає фундаментальним механізмом сценічної взаємодії між актором і глядачем, забезпечуючи глибинний емоційний та когнітивний обмін у театральному процесі. Перспективи подальшого розгляду даної теми визначенні у поглибленому вивченні нейрофізіологічних механізмів вікарного переживання в умовах сценічного сприйняття, а також у розробці інноваційних методик розвитку емпатійної компетентності акторів як ключового чинника художньої ефективності театральних постановок.

Список використаних джерел

1. Бурназова В. Вплив технологій гейміфікації на акторсько-глядацьку комунікацію в контексті розвитку сучасного сценічного мистецтва. Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. 2024. № 3 (64). С. 44-59. https://doi.org/10.31318/2414-052X.3(64).2024.314742

2. Бурназова В. Роль комунікації акторів зі слухачами/глядачами у процесі театрально-сценічної діяльності. Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. 2024. № 2(63). С. 85-99. URL: https://doi.org/10.31318/2414-052X.2(63).2024.310291

3. Розман І. І., Щербан Т. Д., Карташова Л. А. Вплив художнього тексту на розвиток емпатії: сприйняття інформації в умовах цифрового освітнього середовища [Електронний ресурс]. 2025. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18209776

4. Персанова І. Психологічні особливості сприйняття сценічного мистецтва: взаємодія актора та глядача // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2025. № 50. С. 407-411. DOI: https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.993